

Andrzej Krzystek

Tytuły kościołów archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej : świadcstwo wiary i pobożności Ludu Bożego

Colloquia Theologica Ottoniana nr 2, 81-104

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TYTUŁY KOŚCIOŁÓW ARCHIDIECEZJI SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKIEJ – ŚWIADECTWO WIARY I POBOŻNOŚCI LUDU BOŻEGO

Ks. Andrzej Krzystek

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego
Szczecin

Świadectwa nowotestamentalne, a także pozabiblijne potwierdzają, że chrześcijanie w czasach apostołskich i w pierwszych trzech wiekach gromadzili się na sprawowanie liturgii w domach prywatnych. Od początku III wieku, gdy liczba chrześcijan znacząco wzrosła (zwłaszcza w większych miastach), zaistniała konieczność organizowania miejsc kultu. Najczęściej zamożni chrześcijanie przekazywali całe domy mieszkalne na potrzeby liturgiczne i katechetyczne. Jeszcze w czasach prześladowań niektóre gminy posiadały własne budowle służące wyłącznie celom kultycznym. Miejsca te nazywano „domami Kościoła” (*domus ecclesiae*), czyli miejscami, w których gromadzi się wspólnota zwana Kościołem. Przykładem takiej budowli jest dom Kościoła pochodzący z około 232 r., odkryty w czasie wykopalisk prowadzonych w latach 1931–1932 w starożytnym mieście Dura Europos nad górnym Eufratem¹. Budowle przeznaczone do sprawowania liturgii spotykamy już w II stuleciu w większych centrach na Wschodzie: w Nikomedii, Cezarei, Edessie, Antiochii, Aleksandrii, a na Zachodzie – w Kartaginie, Abitenie czy Aptundze². W samym Rzymie na przełomie III i IV wieku wymienia się 25 domów Kościoła, określanych jako *tituli*, czyli kościoły tytularne. Nazwa pochodzi od kamiennej tabliczki z umieszczonym na niej imieniem wła-

¹ A. Luft, *Kościoły pierwszych chrześcijan*, w: M. Starowieyski (red.), *Eucharystia pierwszych chrześcijan*, Kraków 1987, s. 54–57.

² B. Filarska, *Początki architektury chrześcijańskiej*, Lublin 1983, s. 23–36.

ciciela domu. Znamy więc w Rzymie np. titulus Pudensa pod bazyliką Pudencjanny, titulus św. Pryski na Awentynie, titulus św. Klemensa, titulus św. Cecylii, titulus Gajusza pod kościołem św. Zuzanny czy titulus Bizansa pod kościołem św. Jana i Pawła³.

W czasach wolności kultycznej, po edykcie mediolańskim w 313 r., chrześcijanie potrzebowali nowych miejsc kultu, dlatego wznoszono obiekty przeznaczone do celów sakralnych, jak również pozyskiwano pogańskie budynki publiczne, czyniąc z nich kościoły. W tym czasie ukształtował się w architekturze typ świątyni nazwany bazyliką chrześcijańską. Także znane świątynie cywilizacji starożytnej zostały kościołami chrześcijańskimi (np. w V wieku dedykowano ateński Partenon na Akropolu Matce Bożej, a rzymski Panteon od 609 r. nosił tytuł Najświętszej Maryi Panny i Męczenników)⁴.

W pierwszych wiekach poświęcenie miejsca kultu dokonywało się przez sprawowanie w nim Eucharystii. Dopiero w VII wieku i następnych spotykamy rozbudowany obrzęd poświęcenia. Poświęcenie – jak twierdzi ks. prof. Bogusław Nadolski – nie oznaczało świętości miejsca w obiektywnym znaczeniu. Oddania miejsca na własność Bogu nie rozumiano w sensie wyłącznej *własności* Boga, ponieważ kościoły służyły np. jako miejsce schronienia w niebezpieczeństwie czy też miejsce wspólnych zebrań społeczności. Rozumienie *poświęcenia* w sensie *sakralizacji* wykluczałoby używanie tego miejsca przez ludzi. Dlatego – wyjaśnia autor – w celu uniknięcia nieporozumienia *Ordo dedicationis* z 1977 r. posługuje się wyrażeniem *dedicatio*, a nie *consecratio*⁵. Każdy kościół, aby być miejscem sprawowania liturgii, powinien być poświęcony, a przynajmniej pobłogosławiony. Dekret Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego zatwierdzający *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza* (OPKiO) przypomina: *Poświęcenie kościoła (...) słusznie zalicza się do najbardziej uroczystych aktów liturgicznych. Miejsce bowiem, gdzie gromadzi się wspólnota chrześcijańska, aby słuchać słowa Bożego, zanosić modlitwy błagalne, wielbić Boga, a przede wszystkim sprawować sakramenty i gdzie przechowuje się Najświętszy Sakrament Eucharystii, jest szczególnie obrazem Kościoła, świątyni Boga zbudowanej z żywych kamieni*⁶.

³ Tamże, s. 30–36.

⁴ M. Ożóg, *Kościół starożytny wobec świątyń oraz posągów bóstw*, Kraków 2009, s. 158–163.

⁵ B. Nadolski, *Liturgika, Eucharystia*, t. IV, Poznań 1992, s. 91.

⁶ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza* (dalej: OPKiO), dekret Kongregacji: Prot. N. CD 300/77.

Kościół, który ma być poświęcony lub pobłogosławiony, powinien mieć tytuł. Może nim być: *Przenajświętsza Trójca, Pan nasz Jezus Chrystus pod wezwaniem tajemnicy z Jego życia lub imienia już wprowadzonego do liturgii, Duch Święty, Najświętsza Maryja Panna pod jakimś wezwaniem w liturgii już przyjętym, święci Aniołowie, Święty wpisany w Martyrologium Rzymskim lub umieszczony w prawnie zatwierdzonym Dodatku*⁷. Tytuł kościoła jest świadectwem wiary i wyrazem pobożności Ludu Bożego w danym czasie i przestrzeni. Wybór tytułu kościoła zależy od aktualnej myśli teologicznej, a także od duchowości i kultury religijnej chrześcijan. Także wybór tytułu ma różnorodne źródła, począwszy od decyzji hierarchii kościelnej, poprzez zbiorowe oczekiwania lokalnej wspólnoty, aż po nieprzewidywalne inspirujące tchnienie Ducha, którego sens objawia się po latach w niespodziewanych okolicznościach. Stąd studium tytułów Kościoła partykularnego stanowi niezwykle odkrywanie oblicza wspólnoty Ludu Bożego, jego wiary i pobożności.

Tytuły kościołów archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej są pochodną różnych czasów i epok, od powstania diecezji pomorskiej z siedzibą biskupa w Wolinie w 1140 r., a następnie diecezji kamieńskiej z siedzibą w Kamieniu od 1188 r., do czasów reformacji i momentu przełomowego, jakim był sejmik trzebiatowski w 1534 r. W kolejnych wiekach Kościół katolicki na Pomorzu Zachodnim stanowił diasporę, która skupiała się od XVIII wieku wokół kilku ważniejszych ośrodków. Powrót struktur Kościoła katolickiego nastąpił po zakończeniu II wojny światowej w 1945 r., gdy ziemie Pomorza Zachodniego znalazły się w granicach państwa polskiego. Od tego czasu rozpoczyna się nowy etap życia religijnego i duchowości chrześcijan, czego wyrazem są także tytuły kościołów. Niektóre z nich istnieją od czasów średniowiecza, przetrwały okres reformacji i ich tytuły pozostały bez zmian. Kościoły wybudowane w okresie reformacji, począwszy od XVI wieku po 1945 r., zostały przejęte przez społeczność katolicką i zasadniczo otrzymały nowe tytuły. Inną kategorię stanowią kościoły nowe, a więc wybudowane po 1945 r., a szczególne po erygowaniu diecezji szczecińsko-kamieńskiej w 1972 r. Tytuły kościołów w archidiecezji można podzielić na trzy kategorie, zgodnie z klasyfikacją przedstawioną we wprowadzeniu pastoralno-teologicznym do OPKiO nr 4 – a więc tytuły odnoszące się ogólnie do Boga, następnie do Najświętszej Maryi Panny, a w końcu do Aniołów i Świętych.

⁷ OPKiO, *Wprowadzenie*, nr 4.

Tabela 1. Kościoły poświęcone Przenajświętszej Trójcy,
Panu naszemu Jezusowi Chrystusowi pod wezwaniem tajemnicy
z Jego życia lub imienia już wprowadzonego do liturgii i Duchowi Świętemu

	Tytuł kościoła	Kościół parafialne	Kościół filialne	Razem
1	Trójcy Przenajświętszej	7	6	13
2	Opatrzności Bożej	1		1
3	Miłosierdzia Bożego	4	15	19
4	Najświętszego Zbawiciela	2	2	4
5	Najświętszego Odkupiciela	2		2
6	Bożego Ciała	1	2	3
7	Najświętszego Serca Pana Jezusa	20	21	41
8	Przemienienia Pańskiego	6	3	9
9	Wniebowstąpienia Pańskiego		3	3
10	Chrystusa Dobrego Pasterza	1	3	4
11	Chrystusa Króla	13	10	23
12	Ducha Świętego	3	3	6
13	Najświętszej Rodziny	2	7	9
14	Krzyża Świętego	5	2	7
15	Podwyższenia Krzyża Świętego	1	15	16

Na 741 kościołów 160 odnosi się bezpośrednio do Trójcy Przenajświętszej, Jezusa Chrystusa i Ducha Świętego, co stanowi 21,6% ogółu. Wśród nich dominuje pięć tytułów (112 kościołów, czyli 69%): Najświętszego Serca Pana Jezusa (41)⁸, Chrystusa Króla (23), Miłosierdzia Bożego (19), Podwyższenia Krzyża Świętego lub Krzyża Świętego (23) i Trójcy Przenajświętszej (13), co przewyższa w tej kategorii wszystkie inne tytuły odnoszące się do Boga (48 kościołów, co stanowi 31%).

Najwięcej kościołów – aż 41 – poświęconych jest Najświętszemu Sercu Pana Jezusa. Uroczystość ta przypada w piątek po II niedzieli Zesłania Ducha Świętego. Nabożeństwo do Serca Jezusa było i jest jednym z najbardziej rozpowszechnionych i ulubionych w pobożności Ludu Bożego. Przedmiotem tej uroczystości jest miłość Boga objawiona w Sercu Jezusa. W języku biblijnym «*Serce Jezusa*» oznacza misterium Chrystusa w ogóle, całe Jego istnienie, Jego Osobę rozumianą najgłębiej i istotowo: Syn Boży, Mądrość przedwieczna, nieskończona

⁸ Liczba w nawiasie oznacza liczbę kościołów noszących ten sam tytuł.

*Miłość, Źródło zbawienia i uświęcenia całej ludzkości*⁹. W okresie starożytności oddawano cześć Sercu Jezusa w Dobrym Pasterzu. Kult miłości ofiarnej Jezusa Chrystusa nawiązywał do Ewangelii św. Jana mówiącej o otwartym boku Jezusa. W średniowieczu pojawił się w kulcie Jego ran, ukoronowanej cierniami głowy Chrystusa (XII i XIII wiek)¹⁰. Rozumienie tajemnicy Serca Chrystusa pogłębili ludzie znani ze swej świętości i wiedzy, jak św. Bernard (†1153) i św. Bonawentura (†1274), a także mistycy – jak św. Matylda z Magdeburga (†1282), św. Gertruda z Helfta (†1302) czy św. Katarzyna ze Sieny (†1380). Rozkwit tego kultu nastąpił za sprawą widzeń mistyczki św. Małgorzaty Marii Alacoque (†1690), której Jezus objawił swoje Serce i wskazał na lekceważenie Bożej miłości przez ludzi. Oczekiwał, by Kościół uczcił Jego Serce w specjalnym święcie obchodzonym w piątek po oktawie Bożego Ciała. Papież Pius IX wprowadził to święto dla całego Kościoła w 1856 r.¹¹

Tytuł Chrystusa Króla noszą 23 kościoły. Uroczystość obchodzona w ostatnią niedzielę roku liturgicznego jest najmłodszym świętem ku czci Chrystusa i została ustanowiona przez papieża Piusa XI w 1925 r. – Roku Świętym, w 1600-lecie Soboru w Nicei (325 r.), na którym zdefiniowano równość Jezusa w bóstwie z Ojcem¹². Uwielbienie Chrystusa Króla jest treścią całego roku liturgicznego, poczynawszy od niedzieli (*dies Domini, Kyriake*), poprzez wszystkie święta cyklu rocznego. Królewskie panowanie Chrystusa to myśl, która od wydarzenia wielkanocnego przenika całą liturgię. Uroczystość zamykająca rok liturgiczny ma wymiar wybitnie eschatologiczny. *Chrystus Alfa i Omega, Pierwszy i Ostatni, Początek i Koniec* (Ap 22, 13) jest Panem *universum* kosmicznego i czasu, jest Tym, który wszystko odda Ojcu i zgromadzi wszystkich w powszechnym Kościele, sam zaś, jako Pan wywyższony, zawsze ten sam: *wczoraj, dzisiaj i na wieki* (Hbr 13,8), jest godzien wszelkiej czci i chwały¹³.

Miłosierdziu Bożemu poświęconych jest 19 kościołów. Kult ten wiąże się z przesłaniem siostry św. Faustyny Kowalskiej, kanonizowanej 30 kwietnia 2000 r., i rozpowszechnił się poprzez nabożeństwo do Miłosierdzia Bożego. Sama uroczystość została ustanowiona najpierw w Kościele w Polsce dekretem Kon-

⁹ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* (DoPLiL), Poznań 2003, nr 166.

¹⁰ B. Nadolski, *Liturgika*, dz. cyt., s. 120.

¹¹ M. Kunzler, *Liturgia Kościoła*, Poznań 1999, s. 684.

¹² B. Nadolski, *Liturgika*, dz. cyt., s. 124 n.

¹³ M. Kunzler, *Liturgia*, dz. cyt., s. 685 n.

gregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z 23 stycznia 1995 r., która zezwoliła obchodzić II Niedzielę Wielkanocną jako Niedzielę Miłosierdzia. W Kościele powszechnym uroczystość wprowadzono dekretem z dnia 5 maja 2000 r. Nazwa: *II Niedziela Wielkanocna, czyli Miłosierdzia Bożego*, nie narusza struktury roku liturgicznego i koncentruje się na tajemnicy Miłosierdzia Bożego objawionej najpełniej w Misterium Paschalnym Chrystusa. Bóg *bogaty w miłosierdzie* obdarza nim ludzi przez Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego, udzielając im przebaczenia grzechów i radości płynącej z naszego zbawienia¹⁴. Znaczący wpływ na ugruntowanie kultu Miłosierdzia Bożego wywarła encyklika papieża Jana Pawła II *Dives in Misericordia* z 1980 r., której najważniejszym przesłaniem jest tajemnica Bożego Miłosierdzia objawiona w Jezusie Chrystusie.

Wśród dominujących tytułów związanych z naszym Panem Jezusem Chrystusem spotykamy też nazwy: Podwyższenie Krzyża Świętego (16) i Krzyża Świętego (7). Święto ma swój początek w Jerozolimie i wiąże się z poświęceniem dwóch bazylik: Zmartwychwstania (Anastasis) w dniu 13 września i Męczenników w dniu 14 września (*Lekcjonarz armeński z Jerozolimy* z 415 r.). Euzebiusz podaje tylko rok 335, bez uszczegółowienia daty¹⁵. Egeria w *Pamiętnikach* łączy te wydarzenia z odnalezieniem drzewa Krzyża przez cesarzową Helenę w 320 r. Podczas uroczystości obchodzonych 14 września ukazywano wiernym krzyż, z czasem główny akcent zaczął padać na relikwię, stąd nazwa uroczystości: *Exaltatio crucis*. Święto rozpowszechniło się na Wschodzie i Zachodzie, szczególnie w VII wieku, po odzyskaniu relikwii Krzyża przez Herakliusza w 630 r. i najeździe Persów na Jerozolimę, gdy zniszczono bazylikę i zagrabiono najcenniejsze relikwie Krzyża¹⁶. Kontemplacja ukrzyżowanego Zbawiciela zawsze stanowiła centralne miejsce w pobożności Ludu Bożego. Każdy piątek, a szczególnie w Wielkim Poście, w najstarszej tradycji chrześcijańskiej jest dniem wspomnienia męki Chrystusa. W kontemplacji Ukrzyżowanego ukazuje się ogrom cierpienia, które będący bez winy Jezus wycierpiał dla zbawienia człowieka, Jego miłość do końca i skuteczność zbawczej ofiary¹⁷. Ogólnie treści liturgiczno-biblijne święta pozostają w ścisłym związku z liturgią wielkopiątkową.

Wszystkie kościoły są poświęcone centralnej tajemnicy wiary i życia chrześcijańskiego, Bogu w Trójcy Przenajświętszej, jednakże bezpośrednio tytuł ten nosi

¹⁴ DoPLiL, s. 154.

¹⁵ B. Nadolski, *Liturgika*, dz. cyt., s. 122.

¹⁶ Tamże, s. 123.

¹⁷ DoPLiL, s. 127.

13 kościołów. Uroczystość Trinitatis obchodzona jest w niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego, a wprowadził ją dla całego Kościoła papież Jan XXII w 1334 r. Na jego recepcję czekano aż do Mszału Trydenckiego z 1570 r.¹⁸ W Kościele wschodnim nie ma odrębnego święta Trójcy, natomiast mocny akcent trynitarny uwidacznia się w tekstach niedzieli Zesłania Ducha Świętego. Tajemnica Boga została objawiona nam w Chrystusie i przez Chrystusa. Każda forma pobożności chrześcijańskiej powinna mieć odniesienie do Boga Jedyne w Trójcy: Ojca wszechmogącego, Jego jedyne Syna i Ducha Świętego. Od początku liturgia ujmuje Trójcę jako Osoby działające w historii zbawienia. Także w pobożności ludowej wszystkie nabożeństwa ku czci Maryi, aniołów i świętych, za cel ostateczny mają zawsze uwielbienie Ojca, Syna i Ducha Świętego.

Wśród innych tytułów, odnoszących się do naszego Pana Jezusa Chrystusa i misterium Jego życia, spotykamy: Przemienienia Pańskiego (9), Najświętszej Rodziny (9), Najświętszego Zbawiciela (4), Chrystusa Dobrego Pasterza (4), Wniebowstąpienia Pańskiego (3), Bożego Ciała (3), Najświętszego Odkupiciela (2) i Opatrzności Bożej (1). Duchowi Świętemu dedykowano sześć kościołów.

Druga najliczniejsza grupa 279 kościołów dedykowana jest Najświętszej Maryi Pannie (NMP), co stanowi 37,6% wszystkich 741 świątyń. Na 30 tytułów 8 występuję najczęściej, bo aż 204 razy, co stanowi 73% w tej kategorii. Wśród najczęściej spotykanych tytułów wyróżniamy: NMP Częstochowskiej (41), Wniebowzięcia NMP (33), NMP Królowej Polski (31), Narodzenia NMP (25), Niepokalanego Poczęcia NMP (25), NMP Różańcowej (21), a także Niepokalanego Serca NMP (14) i NMP Nieustającej Pomocy (14).

Miejsce Maryi w zbawczym dziele Boga uznaje się za wyjątkowe, a oddawany jej kult zawsze stanowił integralną część liturgii. Maryjna pobożność wypływa z wiary i miłości Ludu Bożego do Chrystusa Odkupiciela oraz ze sposobu rozumienia zbawczej misji, którą Bóg powierzył Maryi i w której jest Ona nie tylko Matką Pana i Zbawiciela, ale również na płaszczyźnie łaski Matką wszystkich ludzi¹⁹. Maryja obecna w Kościele najlepiej odpowiada Bogu na Jego uświęcające działanie i wraz z Kościołem wielbi Boga za Jego dzieła dokonywane w historii zbawienia. Związek dzieła Syna z Matką wydaje się intuicyjnie wyczuwany w pobożności Kościoła, stąd rodzi się uznanie Jej świętości, udziału

¹⁸ B. Nadolski, *Liturgika*, dz. cyt., s. 117.

¹⁹ DoPLiL, s. 183.

w chwale nieba, pewności wstawiennictwa i ufne oddanie Jej orędownictwu²⁰. Kult Matki Bożej rozwija się dynamicznie od wieku IV, zwłaszcza po Soborze Efeskim w 431 r., jednakże poprzedziła go pobożność Ludu Bożego, która była także inspiracją refleksji teologicznej.

Tabela 2. Kościoły poświęcone Najświętszej Maryi Pannie pod wezwaniem przyjętym już w liturgii

	Tytuł kościoła	Kościół parafialne	Kościół filialne	Razem
1	NMP Anielskiej		2	2
2	NMP Bolesnej	4	2	6
3	NMP Częstochowskiej (Jasnogórskiej)	6 (2)	33	41
4	NMP Fatimskiej	2	3	5
5	NMP Gromnicznej	1	1	2
6	NMP Gwiazdy Morza	1		1
7	NMP Łaskawej		2	2
8	Imienia NMP		1	1
9	NMP Królowej Pokoju	1		1
10	NMP Królowej Polski	11	20	31
11	NMP Królowej Różańca		2	2
12	NMP Królowej Świata	2	2	4
13	NMP Matki Kościoła	3	5	8
14	NMP Licheńskiej		1	1
15	Macierzyństwa NMP	2	1	3
16	Narodzenia NMP	9	16	25
17	Nawiedzenia NMP	4	4	8
18	Niepokalanego Poczęcia NMP	12	13	25
19	Niepokalanego Serca NMP	5	9	14
20	NMP Nieustającej Pomocy	5	9	14
21	Ofiarowania NMP		1	1
22	NMP Ostrobramskiej	1	2	3
23	NMP Pocieszenia		2	2
24	NMP Pośredniczki Łask		1	1
25	NMP Różańcowej	6	15	21
26	NMP Szkaplerznej	4	3	7
27	Wniebowzięcia NMP	13	20	33
28	Wspomożenia Wiernych	2	6	8
29	Zwiastowania NMP	1	5	6
30	Najświętszej Maryi Panny		1	1

²⁰ Tamże.

Najwięcej kościołów archidiecezji poświęconych jest NMP Częstochowskiej (41, wśród nich 2 NMP Jasnogórskiej). Kult związany jest z sanktuarium na Jasnej Górze i z historią obrazu Matki Bożej. Obraz sprowadził z zamku w Bełzie książę opolski Władysław i umieścił w ufundowanym przez siebie klasztorze paulinów, przybyłych z Węgier. Wkrótce obraz zasłynął cudami. Cześć jego wzrosła od czasów obrony Jasnej Góry przed Szwedami. Święto zostało ustanowione dopiero w 1904 r. przez papieża Piusa X i wyznaczone na 24 sierpnia, a następnie papież Pius XI w 1931 r. ustalił obchód święta na 26 sierpnia. W całej Polsce święto obchodzone jest od 1956 r. Pierwszej koronacji obrazu w 1717 r. dokonał biskup Szembek i od tego czasu uznaje się Jasną Górę za główny ośrodek kultu Matki Bożej w Polsce. Druga koronacja odbyła się w 1910 r. koronami podarowanymi przez papieża Piusa X²¹. Posoborowy kalendarz liturgiczny dla Kościoła w Polsce ustanawia 26 sierpnia uroczystością NMP Częstochowskiej.

Tytuł Wniebowzięcia NMP dotyczy 33 kościołów archidiecezji. Historyczne początki tego święta, obchodzonego 15 sierpnia, sięgają połowy V wieku i wiążą się z tzw. Dniem Bożej Matki Maryi. Święto obchodzone w Kościele Zachodnim 15 sierpnia potwierdza Ewangeliarz z Würzburga z 740 r. Tytuł *Wniebowzięcie do nieba* NMP znajdujemy w *Sakramentarzu gregoriańskim* przekazanym cesarzowi Karolowi Wielkiemu przez papieża Hadriana (†795)²². Nowe znaczenie święto zyskało za pontyfikatu Piusa XII, który w bulli *Munificentissimus Deus* z 1950 r. dogmatycznie zdefiniował wzięcie do nieba Maryi. *W Niej Kościół podziwia i wysławia wspaniały owoc odkupienia i jakby w przeczystym obrazie z radością ogląda to, czym cały pragnie i spodziewa się być* (KL 103).

Tytuł NMP Królowej Polski (31 kościołów) łączy się kultem Matki Bożej Częstochowskiej. Decydującym wydarzeniem w przyjęciu tego tytułu były śluby złożone przez króla Jana Kazimierza w katedrze lwowskiej 1 kwietnia 1656 r., w których król wobec najważniejszych przedstawicieli Narodu oddał kraj opiece Pani Jasnogórskiej, obierając ją na Królową Polski. Uroczystej koronacji obrazu dokonał bp Szembek 8 września 1717 r. Wydarzenie to traktowano jako koronację Maryi na Królową Polski. Święto Królowej Korony Polskiej zostało zatwierdzone przez papieża Piusa X w 1908 r., najpierw dla archidiecezji lwowskiej, a następnie w 1923 r. rozszerzone dla całej Polski przez papieża Piusa XI, który pozwolił je obchodzić w pamiętnym dniu uchwalenia Konstytucji 3 maja. Papież Jan XXIII

²¹ B. Nadolski, *Liturgika*, dz. cyt., s. 141.

²² Tamże, s. 133 n.

ogłosił NMP Królową Polski główną Patronką kraju, obok świętych biskupów i męczenników Wojciecha i Stanisława²³. Główne treści modlitw liturgicznych tego dnia koncentrują się na Maryi, którą sam Bóg dał narodowi polskiemu jako przedziwną pomoc i obronę (zob. kolekta). Wieczorny hymn nieszpórów *Bogurodzica*, najstarsza pieśń rycerstwa polskiego, pozwala dostrzec w Maryi Królową już w początkach polskiej państwowości.

Narodzenie NMP (tytuł ten nosi 25 kościołów) należy do najstarszych świąt maryjnych, a jego powstanie w V wieku wiąże się z poświęceniem w Jerozolimie bazyliki w miejscu narodzenia Maryi. Tradycja chrześcijańska łączy to miejsce z domem św. Anny, matki Maryi. W Konstantynopolu obchodzono je od VI, a w Rzymie od VII wieku, i traktowano je jako jedno z głównych świąt maryjnych²⁴. Święto obchodzone 8 września zbiega się w Polsce z czasem wysiewów, stąd w tradycji ludowej nosi ono nazwę Matki Bożej Siewnej. Teksty liturgiczne tego dnia ukazują Maryję jako *jutrzenkę zbawienia dla całego świata*. Wybranie Maryi, będące wolnym działaniem Boga, jest przełomowym wydarzeniem w historii zbawienia: narodzenie Maryi zapowiada narodzenie Jezusa Chrystusa: *Słońca sprawiedliwości*.

Niepokalanemu Poczęciu NMP dedykowanych jest 25 kościołów. Uroczystość obchodzona 8 grudnia sięga początkami VII i VIII wieku, kiedy to Kościół Wschodni świętował dzień poczęcia przez Annę Matki Bożej Rodzicielki (9 grudnia). Święto to zostało przyniesione z Jerozolimy przez pielgrzymów na Zachód i najpierw wprowadzone przez bp. Anzelma z Canterbury (†1109). Teologię Niepokalanego Poczęcia rozwinął jego uczeń Eadmer w *Tractatus de Conceptione S. Mariae*, a następnie Duns Szkot opracował teologię uprzedniego odkupienia mocą przyszłych zasług Chrystusa. Papież Sykstus IV zatwierdził święto dla diecezji rzymskiej w 1476 r., a Klemens XI dla całego Kościoła w 1708 r. Papież Pius IX w bulli *Ineffabilis Deus* z 8 grudnia 1854 r. ściśle określił i podał do wierzenia prawdę o Niepokalanym Poczęciu NMP jako dogmat wiary katolickiej²⁵. Tytuł jest wyjątkowym przywilejem udzielonym Maryi ze względu na jej przyszłe macierzyństwo. Bóg, wybierając Maryję na Matkę swojego Syna, zachował ją od grzechu pierworodnego i jego skutków (zachował od wszelkiej

²³ M. Kunzler, *Liturgia*, dz. cyt., s. 710 n.

²⁴ *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986, s. 172.

²⁵ B. Nadolski, *Liturgika*, dz. cyt., s. 130 n.

zmayı), a więc wyjął od wszelkiego wpływu szatana. Uświęcił od zarania Maryję, swój Przybytek, i obdarzył pełnią łaski²⁶.

Wspomnienie NMP Różańcowej obchodzone jest 7 października, a tytuł ten wiąże się z 21 kościołami. Modlitwa różańcowa rozpowszechniła się w XII wieku głównie za sprawą zakonu dominikanów. Data święta związana jest ze zwycięstwem floty chrześcijańskiej nad Turkami pod Lepanto 7 października 1571 r. Z wdzięczności za uratowanie Europy przed inwazją islamu papież Pius V ustanowił dzień zwycięstwa, 7 października, świętem NMP Różańcowej. Klemens XI rozszerzył święto na cały Kościół w 1716 r. po zwycięstwie nad Turkami pod Peterwardain (Węgry)²⁷. Modlitwa różańcowa, zwana Psalterzem Maryi, ma charakter chrystologiczny i jest szczególnie zalecana przez Kościół. To modlitwa o charakterze biblijnym, w której kontemplujemy wielkie dzieła zbawcze Ojca, Syna i Ducha Świętego, powtarzamy modlitwę, której nauczył nas Jezus Chrystus, pozdrowienie Anioła i błogosławienie Elżbiety. W różańcu rozważamy wydarzenia zbawcze z życia Chrystusa, w które włączona jest Boża Rodzicielka²⁸.

Wśród licznych tytułów dedykowanych Matce Bożej spotykamy 14 poświęconych Niepokalanemu Sercu NMP. Liturgiczny obchód jako wspomnienie obowiązkowe odbywa się w sobotę po uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa. Kult Serca NMP istniał w średniowieczu, a nowy dynamizm zyskał w XVII wieku dzięki propagowaniu go przez św. Jana Eudes (†1680). Przełomową datą kultu Niepokalanego Serca Maryi jest 13 maja 1917 r., kiedy to Maryja objawiła się trojgu dzieciom w Fatimie, zachęcając je do praktykowania kultu Jej Serca za nawrócenie grzeszników. Wspomnienie ustanowił papież Pius XII, który 8 grudnia 1942 r. poświęcił cały rodzaj ludzki Niepokalanemu Sercu Maryi. Dniem wspomnienia był najpierw 22 sierpnia, kończący oktawę Wniebowzięcia NMP, a od 1961 r. związane go z uroczystością Najświętszego Serca Pana Jezusa²⁹. Zawarte w tytule słowo serce związane jest z rozumieniem biblijnym, tzn. stanowi egzystencjalną głębię człowieka, miejsce doświadczenia Boga, przyjęcia Jego Słowa i odpowiedzi. Treść wspomnienia tłumaczy zwięźle ewangelista Łukasz: *Matka Jego chowała wiernie wszystkie te wspomnienia w swym sercu* (Łk 2, 51). *Serce Maryi jest symbolem Jej życia wewnętrznego, duszy całkowicie otwartej*

²⁶ *Mszal Rzymski*, dz. cyt., s. 251.

²⁷ Tamże, s. 210.

²⁸ Zob. Paweł VI, adhortacja apostolska *Marialis Cultus* z 1974 roku, nr 44–55.

²⁹ B. Nadolski, *Liturgika*, dz. cyt., s. 140.

*na działanie łaski. Maryja jest świątynią Ducha Świętego, obrazem Kościoła i wzorem każdego chrześcijanina*³⁰.

NMP Nieustającej Pomocy dedykowanych jest 14 kościołów. Kalendarz liturgiczny Kościoła powszechnego, a także kalendarz lokalny dla diecezji w Polsce, nie umieszcza tego obchodu. Jest on traktowany w wymiarze lokalnym. Mszał Rzymski podaje formularz mszalny NMP Nieustającej Pomocy 27 czerwca. Kult Matki Bożej pod tym wezwaniem jest bardzo rozpowszechniony za sprawą nowenny odprawianej we środy w bardzo wielu kościołach. Historia kultu związana jest z obrazem Matki Bożej powstałym na Krecie między IX a XI wiekiem. Z Krety obraz trafił do Rzymu. Rzymska historia cudownego obrazu dotyczy kościoła augustianów św. Mateusza, a następnie po jego zburzeniu przez wojska napoleońskie – nowego kościoła odbudowanego w tym samym miejscu przez redemptorystów. Uroczysta instalacja obrazu Matki Bożej odbyła się w 1866 r. Od tego czasu NMP Nieustającej Pomocy jest główną Patronką zakonu redemptorystów, a kościół – jej pierwszym sanktuarium. Szeroko rozpowszechniony kult wynika z przekonania o uprzywilejowanym miejscu Maryi w historii zbawienia, a także wiary w Jej pośrednictwo. Kościół, polecając się Maryi, jest pewny, że zostanie wysłuchany. Ta wiara jest głęboko i od pierwszych wieków zakorzeniona w pobożności ludowej³¹.

Poza omówionymi wyżej ośmioma najczęściej spotykanymi tytułami (204 kościoły – 73% tej kategorii) Matce Bożej dedykowano dwadzieścia dwa inne tytuły (75 kościołów – 27% tej kategorii). Najwięcej kościołów poświęconych jest: NMP Matce Kościoła (8) Patronce archidiecezji, Nawiedzeniu NMP (8), NMP Wspomożycielce Wiernych (8), NMP Szkaplerznej (7), Zwiastowaniu NMP (6) i Matce Bożej Bolesnej (6). Pozostałe tytuły występują pojedynczo.

Świątym i błogosławionym poświęconych jest najwięcej kościołów: na 741 aż 302 należy do tej kategorii, co stanowi 40,8% wszystkich świątyni. Ta kategoria wyraźnie różni się od poprzednich, ponieważ pierwsza grupa dedykowanych kościołów odnosi się do Boga, druga do Matki Bożej, natomiast trzecia dotyczy wielu świętych osób. Wśród 62 tytułów kościołów ku czci świętych i błogosławionych dominuje 9 tytułów (dotyczy to 178 z 302 kościołów poświęconych świętym i błogosławionym, co stanowi 59% tej kategorii). Kościół, oddając cześć Bogu, pozostaje w komunii z aniołami i świętymi, stąd pierwszy w tej grupie jest

³⁰ *Mszał Rzymski*, dz. cyt., s. 103.

³¹ W. Zaleski, *Rok kościelny*, Warszawa 1993, s. 131–136.

Archanioł Michał (14). Wśród świętych najczęściej kościołów dedykowanych jest św. Józefowi (42), a następnie św. Piotrowi i Pawłowi (25), św. Antoniemu z Padwy (24), św. Stanisławowi Biskupowi (19), św. Stanisławowi Kostce (15), św. Janowi Chrzcielowi (14), św. Maksymilianowi Kolbe (13) i św. Wojciechowi (12).

Tabela 3. Kościoły poświęcone:
świętym Aniołom i świętym wpisanym w Martyrologium Rzymskim

Lp.	Tytuł kościoła	Kościoły parafialne	Kościoły filialne	Razem
1	2	3	4	5
1	Św. Michała Archanioła	7	7	14
2	św. Andrzeja Apostoła		1	1
3	św. Andrzeja Boboli	5	2	7
4	Św. Alberta	1	4	5
5	Św. Anny	2	6	8
6	Św. Antoniego (z Padwy)	9	15	24
7	Św. Augustyna		2	2
8	Św. Barbary		2	2
9	Św. Bartłomieja Apostoła		2	2
10	Św. Bonifacego	2		2
11	Św. Dominika	1		1
12	Św. Dominika Savio		1	1
13	Św. Elżbiety Węgierskiej		1	1
14	św. Faustyny	2		2
15	Św. Floriana		2	2
16	Św. Franciszka z Asyżu	1	7	8
17	Św. Huberta		2	2
18	Św. Izydora		2	2
19	Św. Jacka	1		1
20	Św. Jadwigi Królowej	1		1
21	Św. Jadwigi Śląskiej	2	1	3
22	Św. Jakuba Apostoła	1	1	2
23	Św. Jana Apostoła	1	2	3
24	Św. Jana Bosko	1	1	2
25	Św. Jana Chrzciela	5	9	14
26	Św. Jana Kantego	1		1
27	Św. Jana Vianneya	1		1
28	Św. Jerzego	1	1	2
29	Św. Józefa	14	28	42
30	Bł. Józefa Marii Escriva	1		1
31	Św. Judy Tadeusza	1		1
32	Św. Karola Boromeusza		1	1
33	Św. Katarzyny Aleksandryjskiej	3	1	4

1	2	3	4	5
34	Św. Kazimierza	3	5	8
35	Św. Klary	1		1
36	Św. Krzysztofa	1	1	2
37	Św. Ludwika		1	1
38	Św. Łucji		1	1
39	Św. Maksymiliana Kolbe	4	9	13
40	Św. Marcina		2	2
41	Św. Marii Magdaleny		3	3
42	Św. Marka		1	1
43	Św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty		2	2
44	Bł. Michała Kozala	1	1	2
45	Św. Mikołaja	2	3	5
46	Św. Ottona	3	1	4
47	Św. Pawła		1	1
48	Św. Pio	1		1
49	Św. Piotra	1		1
50	Św. Piotra i Pawła	10	15	25
51	Św. Rafała Kalinowskiego	1		1
52	Św. Rocha		1	1
53	Św. Stanisława Biskupa	6	13	19
54	Św. Stanisława i Bonifacego	1		1
55	Św. Stanisława Kostki	5	10	15
56	Św. Sylwestra	1		1
57	Św. Teresy od Dzieciątka Jezus		9	9
58	Św. Tomasza Apostoła	2		2
59	Św. Wawrzyńca		1	1
60	Św. Wojciecha	5	7	12
61	Św. Wojciecha i Huberta		1	1
62	Bł. Jana Pawła II		1	1

Wyznając wiarę w świętych obcowanie, Kościół świadczy o wierze w istoty duchowe, niecielesne, które Pismo święte nazywa aniołami. Są oni wysłannikami Bożymi, wykonawcami Jego słowa, powołanymi do służby w zbawczym dziele³². Wśród nich szczególne miejsce zajmują święci Archaniołowie Michał, Gabriel i Rafał. Archaniołowi Michałowi poświęconych jest 14 kościołów archidiecezji. Najstarsze ślady kultu św. Michała spotykamy na Wschodzie w czasach konstantyńskich. Najpierw powstał kościół nad Bosforem, a następnie w Konstantynopolu w termach Arkadiusza. Dzień poświęcenia, 8 listopada, jest w kalendarzu bizan-

³² DoPLiL, 213.

tyjskim *synaxą Archaniołów Michała i Gabriela oraz innych Mocy Bezcielesnych*³³. Na Zachodzie kult związany jest z objawieniami św. Michała na górze Gargano w Apulii 8 maja 492 r. To miejsce licznych pielgrzymek stało się centrum kultu Archanioła. W tym czasie, tj. w V wieku, dedykowano św. Michałowi kościół w Rzymie przy via Salaria 29 września. Data poświęcenia stała się w kalendarzu rzymskim dniem kultu Archanioła. W kalendarzu posoborowym do św. Michała dodano Gabriela i Rafała, zachowując niezmiennie wrześniową datę³⁴. Kościół czci Archaniołów, ponieważ odegrali szczególną rolę w historii zbawienia. Archanioł Michał – dosłownie: *Któż jak Bóg* – stoczył walkę ze złymi duchami i nadal wspiera ludzi w walce ze złem (Ap 12, 7–9). Kościół i każdy chrześcijanin są strzeżeni i chronieni przez posługę niebieskich duchów, stale doświadczają ich tajemniczej i potężnej pomocy, oddają im cześć i z ufnością proszą o ich wstawiennictwo³⁵.

Wśród świętych, którym dedykowano kościoły, pierwsze miejsce zajmuje św. Józef (42 kościoły). Pierwsze świadectwa kultu tego świętego spotykamy w kalendarzu koptyjskim (20 lipca) i martyrologium z północnej Francji (19 marca) z przełomu VIII/IX wieku. Dalszy rozwój kultu przypada na wiek XV. Najpierw pod wpływem kanclerza Jana Gersona z Notre Dame w Paryżu obchodzono w Chartres uroczystość zaślubin Józefa z Maryją (19 marca), a w 1480 roku papież Sykstus IV polecił obchodzić to święto w całym Kościele. Papież bł. Pius IX w 1870 r. ogłosił św. Józefa Patronem Kościoła³⁶. Bóg w swej opatrnościowej mądrości, chcąc urzeczywistnić plan zbawienia, wyznaczył Józefowi z Nazaretu, człowiekowi sprawiedliwemu, Oblubieńcowi Maryi, wyjątkowe zadanie: wprowadzenie Jezusa do rodu Dawida, z którego według obietnicy miał się narodzić Mesjasz, oraz pełnienie przy Nim roli ojca i stróża³⁷. Znaczenie i uniwersalizm ojcostwa św. Józefa dobrze rozumie Kościół, oddając się swemu Patronowi pod szczególną opiekę³⁸.

Apostołom Piotrowi i Pawłowi, filarom Kościoła rzymskiego, dedykowanych jest 25 kościołów. Kult Apostołów ma początki w Rzymie, gdzie ponieśli

³³ M. Kunzler, *Liturgia*, dz. cyt., s. 721.

³⁴ B. Nadolski, *Liturgika*, dz. cyt., s. 155.

³⁵ *Mszał Rzymski*, dz. cyt., s. 172 n.

³⁶ M. Kunzler, *Liturgia*, dz. cyt., s. 715 n.

³⁷ DoPLiL, s. 218.

³⁸ *Martyrologium Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatum*, Typis Vaticanis 2004², s. 196.

śmierć męczeńską i gdzie znajdują się ich groby. Już w roku 258 obchodzono święto Apostołów razem w dniu 29 czerwca. *Chronograf Filokalusa* z 354 r. wymienia 29 czerwca jako datę pamięci o śmierci Apostołów. Kościół rzymski świętował zwykle dzień męczeństwa jako *dies natalis*. W tym wypadku pojawia się trudność, ponieważ różne są daty śmierci Apostołów (64 i 67 r.), a także miejsca ich męczeństwa (wzgórze watykańskie i *Aquae Salviae* za Bramą Ostyjską)³⁹. Szymon, syn Jony i brat Andrzeja, pierwszy wyznał wiarę, że Chrystus jest Synem Bożym. Paweł, Apostoł narodów, głosił Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego Żydom i Grekom. Obaj Apostołowie głosili Ewangelię w Rzymie i tu ponieśli śmierć męczeńską podczas prześladowań chrześcijan za czasów Nerona. Piotr na własną prośbę został ukrzyżowany głową w dół, a Paweł, jako obywatel rzymski, został ścięty mieczem⁴⁰. Apostołowie obdarzeni różnymi darami zbudowali jeden Kościół Chrystusa⁴¹.

Św. Antoni, prezbiter i doktor Kościoła, któremu dedykowano 24 kościoły, jest jednym z najbardziej popularnych świętych w Kościele powszechnym. Papież Leon XIII nazwał go *świętym całego świata*. Urodził się w Lizbonie w 1195 r. i na chrzcie otrzymał imię Ferdynand. W młodym wieku wstąpił do kanoników regularnych w Coimbrze, gdzie na uniwersytecie zdobył gruntowne wykształcenie teologiczne. Męczeńska śmierć pięciu franciszkanów w Maroco i ich pogrzeb w Coimbrze wpłynęły na podjęcie decyzji o przystąpieniu do braci św. Franciszka i podjęciu dzieła ewangelizacji w Afryce. Choroba zmusiła go do powrotu do Europy. Sława jego kazań spowodowała powierzenie mu funkcji głównego kaznodziei zakonu. Pracował z wielkim pożytkiem jako kaznodzieja ludowy w Italii i Francji. W 1230 r. przybył do Padwy i przez swoje kazania wielkopostnie poruszył całe miasto. Zmarł w Padwie 13 czerwca 1231 r.⁴² Liczne cuda i łaski zdecydowały, że w niecały rok po śmierci, 30 maja 1232 r., papież Grzegorz IX dokonał aktu kanonizacji. W Padwie utrwalił się zwyczaj obchodzenia każdego piątku dla uczczenia śmierci św. Antoniego i wtorku dla uczczenia jego pogrzebu. Praktyka wtorku znana jest w pobożności ludowej na całym świecie⁴³.

Św. Stanisław, biskup i męczennik, jest obok NMP Królowej Polski i św. Wojciecha głównym patronem Polski. Świętemu poświęcono 19 kościołów

³⁹ M. Kunzler, *Liturgia*, dz. cyt., s. 718.

⁴⁰ *Martyrologium Romanum*, dz. cyt., s. 359.

⁴¹ *Mszał Rzymski*, dz. cyt., s. 100.

⁴² *Martyrologium Romanum*, dz. cyt., s. 335 n i *Mszał Rzymski*, dz. cyt., s. 84.

⁴³ W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Łódź 1982, s. 318 n.

w archidiecezji. W Polsce uroczystość obchodzona jest 8 maja, a w posoborowym kalendarzu ogólnym wspomnienie zostało przeniesione na dzień śmierci biskupa, czyli na 11 kwietnia (†1079). Św. Stanisław urodził się w Szczepanowie około 1030 r. Został kapłanem i kanonikiem diecezji krakowskiej, a od 1072 r. jej biskupem. Jako pasterz stał na straży ładu moralnego i praw Kościoła. Konflikt z królem Bolesławem Śmiałym zakończył się tragiczną śmiercią biskupa 11 kwietnia 1079 r., podczas mszy św. w kościele św. Michała na Skałce⁴⁴. Ciało św. Stanisława już w 1088 r. zostało przeniesione ze Skałki do królewskiej katedry na Wawelu. Biskup Męczennik w ciągu wieków był zawsze traktowany jako główny Patron Ojczyzny, ale i symbol jej jedności, począwszy od rozbitcia dzielnicowego w XIII wieku, poprzez zabory, aż po trudną historię XX wieku, stąd w czasach niewoli był Polakom szczególnie bliski. Św. Stanisław był i jest najpopularniejszą postacią w hagiografii polskiej. Stanowi symbol obrońcy uciśnionych poddanych przed panującymi nadużywającymi swojej władzy i symbolem dobrego pasterza, *który daje życie za swoje owce*⁴⁵.

Św. Stanisława Kostkę, zakonnika, czcimy liturgicznie 18 września (dawniej 13 listopada), a Kościół powszechny obchodzi wspomnienie w dniu jego śmierci, czyli w uroczystość Wniebowzięcia NMP (15 sierpnia). Świętemu dedykowanych jest 15 kościołów. Stanisław urodził się w Rostkowie na Mazowszu w 1550 r. jako drugi syn kasztelana zakroczymskiego. Od dzieciństwa odznaczał się nabożeństwem do Najświętszego Sakramentu i do Matki Bożej. Razem z bratem Pawłem został wysłany do szkół jezuickich w Wiedniu. Miał widzenie Matki Bożej, która poleciła mu wstąpić do zakonu jezuitów. Ponieważ nie mógł liczyć na pozwolenie rodziców, w przebraniu uciekł z Wiednia, pieszo dotarł do Dylingi w Bawarii i zgłosił się u św. Piotra Kanizjusza. Ten wysłał go do Rzymu, gdzie św. Franciszek Borgiasz przyjął go do nowicjatu. W nowicjacie budował całe otoczenie wzorowym życiem. Trawiony ogniem miłości Bożej, wyprosił sobie śmierć w święto Wniebowzięcia NMP 1568 r. Po śmierci został złożony w Rzymie w kościele św. Andrzeja na Kwirynale⁴⁶. Papież Klemens X w 1674 r. ogłosił św. Stanisława jednym z głównych patronów Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litwy. Kanonizacji dokonał Benedykt XIII w 1726 r.

⁴⁴ *Martyrologium Romanum*, dz. cyt., s. 230 i *Mszał Rzymski*, dz. cyt., s. 57.

⁴⁵ W. Zaleski, *Święci*, dz. cyt., s. 239.

⁴⁶ *Mszał Rzymski*, dz. cyt., s. 182 i *Martyrologium Romanum*, dz. cyt., s. 455.

Od początków Kościoła kult św. Jana Chrzciciela był żywy w świecie chrześcijańskim. W archidiecezji dedykowano św. Janowi 14 kościołów. Liturgicznie obchodzimy dzień jego śmierci (29 sierpnia, *dies natalis*), ale uroczyste obchodzimy również dzień narodzin (24 czerwca), podobnie jak w przypadku Chrystusa i Matki Bożej. 29 sierpnia wiąże się z poświęceniem kościoła św. Jana w Sabaście w Samarii, gdzie jego uczniowie mieli złożyć ciało w grobie (*Martyrologium Hieronimianum*). Dzień narodzin ustalono na podstawie zależności od poczęcia Chrystusa (25 marca) i Jego narodzenia (25 grudnia), ponieważ jego matka w chwili zwiastowania była już w szóstym miesiącu (Łk 1, 26.36). Datę narodzin, 24 czerwca, potwierdza św. Augustyn, który wyjaśnia myśl Jana: *Potrzeba, by On wzrastał, a ja się umniejszał* (J 3, 30) – dni po Janie (24 czerwca) ulegają stopniowemu skróceniu, podczas gdy po narodzeniu Chrystusa (25 grudnia) wciąż się wydłużają⁴⁷. Jan Chrzciciel, człowiek posłany przez Boga na granicy Starego i Nowego Testamentu, zajmuje w historii zbawienia wyjątkowe miejsce. Już w łonie matki natchniony Duchem Bożym rozpoznał Zbawiciela. Jako *prorok Najwyższego* głosił chrzest nawrócenia dla odpuszczenia grzechów. Jako prekursor Chrystusa przygotowywał lud na Jego przyjście. Sam ochrzcił Zbawiciela w wodach Jordanu i wskazał go uczniom jako *Baranka Bożego*. Za świadectwo prawdzie został wtrącony do więzienia i ścięty. O nim dał świadectwo Jezus w słowach: *Między narodzonymi z niewiast nie ma większego od Jana*⁴⁸. Kościół wsłuchuje się w głos Jana wzywający do nawrócenia i prosi o wstawiennictwo, aby rozpoznał Zbawiciela, którego on zapowiadał.

Św. Maksymilianowi Marii Kolbe poświęcono 13 kościołów. Wspomnienie liturgiczne obchodzone jest w dniu jego męczeńskiej śmierci, tj. 14 sierpnia, w wigilię uroczystości Wniebowzięcia NMP. Rajmund Kolbe urodził się w Zduńskiej Woli koło Łodzi w 1894 r. Wstąpił do zakonu franciszkanów w 1910 r., a latach 1912–1919 odbył studia w Rzymie zwieńczone doktoratami z filozofii i teologii. Świecenia kapłańskie przyjął w Rzymie w 1918 r. Gorliwie szerzył cześć Maryi Niepokalanej. W pracy apostołskiej posługiwał się najnowocześniejszymi środkami, zachowując przy tym zamiłowanie do skrajnego ubóstwa. Podczas wojny w 1941 r. został aresztowany, a następnie umieszczony w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu. Dobrowolnie przyjął śmierć zamiast

⁴⁷ DoPLiL, 225 i M. Kunzler, *Liturgia*, dz. cyt., s. 717.

⁴⁸ *Martyrologium Romanum*, dz. cyt., s. 351.

innego więźnia. Zginął w bunkrze głodowym 14 sierpnia 1941 r.⁴⁹ Beatyfikowany przez papieża Pawła VI w 1971 r., następnie kanonizowany przez Jana Pawła II w 1982 r. Dla Kościoła św. Maksymilian pozostaje heroicznym świadkiem wiary i odbiciem miłości Chrystusa do braci, których do końca umiłował.

Uroczystość głównego Patrona Polski – św. Wojciecha, biskupa i męczennika – Kościół obchodzi 23 kwietnia (*dies natalis*). Tytuł świętego należy do najbardziej rozpowszechnionych w Polsce, a w archidiecezji nosi go 12 kościołów. Wojciech urodził się około 956 r. i pochodził z rodu Sławników w Czechach. Imię Adalbertus otrzymał przy bierzmowaniu. Kształcił się w szkole katedralnej w Magdeburgu. Po powrocie do Pragi został wybrany na jej biskupa. Zmagania o zachowanie prawa moralnego i właśnie rodowe stały się powodem opuszczenia Pragi i wstąpienia, za zgodą papieża, do benedyktynów w Rzymie. Na prośbę Czechów i za zgodą papieża powrócił do Pragi. Miejscowe konflikty stały się przyczyną ponownego wyjazdu do Rzymu. Przybył do Polski na dwór króla Bolesława Chrobrego i na jego prośbę wyruszył głosić Ewangelię pogańskim Prusom. Lud pogański odrzucił orędzie Ewangelii i misjonarzy, a jego agresja doprowadziła do męczeńskiej śmierci biskupa 23 kwietnia 997 r. Król Bolesław wykupił ciało Wojciecha i złożył w katedrze w Gnieźnie, dając w ten sposób podstawy dla utworzenia pierwszej stolicy metropolitalnej w Polsce w 1000 r. Głównym Patronem Polski ustanowił św. Wojciecha 31 sierpnia 1962 r. papież Jan XXIII⁵⁰.

Poza wymienionymi tytułami do częściej spotykanych należą kościoły: św. Teresy od Dzieciątka Jezus (9), św. Anny (8), św. Franciszka z Asyżu (8), św. Andrzeja Boboli (7), św. Mikołaja (5), św. Alberta (5) i św. Ottona (4).

Wnioski końcowe

Na 741 kościołów archidiecezji 160 odnosi się bezpośrednio do Trójcy Przenajświętszej, Pana naszego Jezusa Chrystusa pod wezwaniem tajemnicy z Jego życia lub imienia i Ducha Świętego, co stanowi 21,6% ogółu; 279 dedykowanych jest Najświętszej Maryi Pannie, co stanowi 37,6% ogółu, a 302 poświęconych jest świętym i błogosławionym, co stanowi 40,8% wszystkich kościołów. Ogólnie spotykamy 107 tytułów kościołów: 15 tytułów dedykowanych Trójcy Przenaj-

⁴⁹ Tamże, s. 452 i *Mszal Rzymski*, dz. cyt., s. 149.

⁵⁰ Por. *Martyrologium Romanum*, dz. cyt., s. 250; *Mszal Rzymski*, s. 42; W. Zaleski, *Święci*, dz. cyt., s. 196–200.

świętszej, Jezusowi Chrystusowi i Duchowi Świętemu (tabela nr 1), 30 tytułów dedykowanych Matce Bożej (tabela nr 2) i 62 tytuły dedykowane świętym i błogosławionym (tabela nr 3). Wśród 107 tytułów kościołów wyróżniają się 22 dominujące⁵¹. Na 741 kościołów te tytuły dotyczą 494 kościołów, tj. 66,5% wszystkich, a pozostałych 85 tytułów dotyczy 247 kościołów, tj. 33,5% ogółu.

W poszczególnych trzech kategoriach przedstawia się to następująco:

- na 15 tytułów: 5 dominujących, 10 inne; na 160 kościołów: 112 – tytuł dominujący, 48 – inny tytuł; procentowo: 69% do 27% (zob. tabela nr 1);
- na 30 tytułów: 8 dominujących, 22 inne; na 279 kościołów: 204 – tytuł dominujący, 75 – inny tytuł; procentowo: 73% do 27% (zob. tabela nr 2);
- na 62 tytuły: 9 dominujących, 53 inne; na 302 kościoły: 178 – tytuł dominujący, 124 – inny tytuł; procentowo: 59% do 41% (zob. tabela nr 3).

Najwięcej kościołów archidiecezji – jak na to wskazuje powyższe zestawienie – nosi tytuł świętego lub błogosławionego. Dominują święci czczeni w Kościele powszechnym, którzy zajmują ważne miejsce w historii zbawienia: św. Michał Archanioł (14), św. Józef (41), św. Piotr i Paweł (25), św. Jan Chrzyciel (14) i najpopularniejszy święty od XIII wieku św. Antoni z Padwy (24). Liczne kościoły poświęcono Patronom Ojczyzny: św. bp. Stanisławowi (19), św. Stanisławowi Kostce (15) i św. Wojciechowi (12), a także męczennikowi św. Maksymilianowi Kolbe (13). Taki wybór w pełni odpowiada poczuciu wspólnoty wiary i pobożności z Kościołem powszechnym, a także z Kościołem lokalnym. Wśród 62 tytułów świętych i błogosławionych spotykamy 11 kobiet i 51 mężczyzn. W tytułach kościołów zauważa się brak niektórych świętych, np. z grona Dwunastu Apostołów: Filipa, Jakuba, syna Alfeusza, i Szymona Gorliwego; spośród Ewangelistów: Łukasza; z wielkich doktorów Kościoła na Zachodzie: Ambrożego, Hieronima, Grzegorza Wielkiego (jest tylko Augustyn). Brak Ojców Kościoła Wschodniego. Nie znajdujemy patronów Europy: Benedykta, Cyryla i Metodego, a także kobiet współpatronek: Katarzyny ze Sieny, Brygidy i Teresy Benedykty od Krzyża, a także świętych, którzy zajmują ważne miejsce w historii Kościoła, jak: Bernard z Clairvaux, Tomasz z Akwinu, Teresa z Avila, Jan od Krzyża, Ignacy Loyola, Franciszek Ksawery czy Wincenty z Paulo. Znajdujemy tylko 4 kościoły dedykowane św. Ottonowi z Bambergu, apostołowi Pomorza⁵².

⁵¹ Termin ten został użyty w odniesieniu do tytułu, który nosi przynajmniej 10 kościołów.

⁵² Wydaje się, że wynika to z trudnych doświadczeń historii polsko-niemieckiej, zwłaszcza ostatniej wojny, a także polityki władz komunistycznych niechętnych ukazywaniu związku Pomorza Zachodniego z Niemcami.

Jeżeli św. Józefowi dedykowano 42 kościoły, najwięcej z grona świętych i błogosławionych (wszystkim 302 kościoły), to Matce Bożej pod jakimś wezwaniem w liturgii już przyjętym – aż 279 kościołów. To zestawienie pokazuje zdecydowaną dominację maryjności w wierze i pobożności ludu Bożego. Pobożność maryjna jest ważnym i uniwersalnym faktem kościelnym. Wypływa ona z wiary i miłości do Chrystusa oraz sposobu rozumienia zbawczej misji, którą Bóg powierzył Maryi i w której jest Ona nie tylko Matką Pana i Zbawiciela, ale również, na płaszczyźnie łaski, Matką wszystkich ludzi⁵³. Polska maryjność ukazuje się szczególnie wyraziście w dwóch tytułach: NMP Częstochowskiej (41) i NMP Królowej Polski (31). Wśród bogatego wykazu (zob. tabela nr 2) najwięcej kościołów nosi tytuły związane z kluczowymi wydarzeniami historii zbawienia związanymi z Matką Bożą: Narodzenie NMP (25), Niepokalane Poczęcie NMP (25) i Wniebowzięcie NMP (33). Te obchody, głęboko zakorzenione w wierze i tradycji Kościoła, są uznawane za najstarsze w kulcie Matki Bożej. Sprawdza się tu znany aksjomat, przypisywany mnichowi Prosperowi z Akwitanii (zm. ok. 455): *lex orandi – lex credendi*. Prawdy o Wniebowzięciu i Niepokalanym Poczęciu NMP były przez wieki proklamowane w modlitwie Kościoła, wiara w nie była określona przez modlitwę, a stosunkowo niedawno przyjęły formę dogmatu wiary (Niepokalane Poczęcie NMP – 8 grudnia 1854, Wniebowzięcie NMP – 1 listopada 1950)⁵⁴. W kulcie maryjnym, zwłaszcza w ostatnim stuleciu, często są obecne dwa tytuły: NMP Różańcowej i Niepokalanego Serca NMP. Oba tytuły są bardzo bliskie zwłaszcza pobożności ludowej z racji różańca, jednej z najpiękniejszych modlitw, i objawienia Matki Bożej w Fatimie w 1917 r. Ważnym czynnikiem jest postawa ostatnich papieży, którzy zachęcali wiernych do częstego odmawiania różańca⁵⁵, a także wydarzenia związane z życiem bł. Jana Pawła II. Analiza tytułów odnoszących się do Matki Bożej prowadzi do wniosku, że zbyt mało jest kościołów dedykowanych tajemnicy Zwiastowania Pańskiego (6). Może to świadczyć, że przy wyborze tytułu kościoła preferuje się osobę (patrona), a nie wydarzenie zbawcze.

Niezależnie od tytułu, każdy kościół jako budynek poświęcony jest Bogu⁵⁶. To jedna z przyczyn, że na 741 kościołów tylko 160 jest dedykowanych bez-

⁵³ DoPLiL, s. 183.

⁵⁴ B. Nadolski, *Wprowadzenie do liturgii*, Kraków 2004, s. 239–244.

⁵⁵ Paweł VI, adhortacja apostolska *Marialis cultus* z 1974 r. i Jan Paweł II, list apostolski *Rosarium Virginis Mariae* z 2002 r.

⁵⁶ OPKiO, *Wprowadzenie*, nr 2.

pośrednio Trójcy Przenajświętszej, Jezusowi Chrystusowi i Duchowi Świętemu. Wśród dominujących tytułów spotykamy dawne, ugruntowane w wierze Kościoła: Trójcy Przenajświętszej (13), Podwyższenia Krzyża Świętego czy Krzyża Świętego (23). Inne, utrwalone w pobożności ludu Bożego od wieków, zyskały nowy impuls dzięki ustanowieniu świąt obchodzonych w całym Kościele powszechnym: Najświętszego Serca Pana Jezusa (41) w 1856 r. i Chrystusa Króla (23) w 1925 r., czy też Miłosierdzia Bożego (19) w 2000 r.

Powyższe podsumowania i wnioski wskazują, że współcześnie przy wyborze tytułów nowych kościołów warto stwarzać możliwość jak najszerzej konsultacji i dialogu między duszpasterzami a szeroko pojętą społecznością Kościoła partykularnego. Takim decyzjom powinna towarzyszyć refleksja teologiczna uwzględniająca nie tylko nurty duchowości i pobożności danego czasu, ale także szerokie spojrzenie na tytuły już istniejące w archidiecezji, dekanacie czy mieście. Na terenie Pomorza Zachodniego przy wyborze tytułu kościoła należy również brać pod uwagę kontekst historyczny. Po czterech wiekach od misji św. Ottona z Bambergu (od XII do początku XVI wieku) nastąpił czas reformacji (od XVI do XX wieku), a po nim w 1945 r. powrócił Kościół katolicki. Dla zachowania ciągłości historycznej warto sięgać do tytułów, które przez wieki były obecne, także w dwóch tradycjach: katolickiej i ewangelickiej, i powracać do dawnych tytułów kościołów⁵⁷.

**TITLES OF CHURCHES
ARCHDIOCESE STETTIN-KAMIEŃ
– TESTIMONY OF FAITH AND PIETY PEOPLE OF GOD**

Summary

Church to be dedicated or blessed, should have a title. Title of the church can be: *Most Holy Trinity, our Lord Jesus Christ, dedicated to the mystery of his life or the name of the already introduced into the liturgy, the Holy Spirit, the Blessed Virgin Mary under a call already adopted in the liturgy, the holy angels, the Holy Roman inscribed in the*

⁵⁷ Przykładem może być szczeciński kościół dedykowany św. Mikołajowi. Parafia powstała ok. 1240 roku, a kościół poświęcono w 1335 roku. Kilkakrotnie niszczone, został rozebrany w latach 1814–1816. Obecnie w innym miejscu, ale w nawiązaniu do najstarszej szczecińskiej tradycji, budowany jest nowy kościół, który w 2012 roku zostanie dedykowany św. Mikołajowi.

Roman martyrologium. The title of the church is a testimony of faith and an expression of devotion to God's people in a given time and space. Choosing the title of the church depends on the current of theological thought, and from spirituality and religious culture of Christians. Also, the choice of the title has multiple sources, ranging from decisions of the Church hierarchy, collective expectations of the local community, to the unpredictable inspiring breath of the Spirit, whose meaning is revealed years later in unexpected circumstances. Hence the study of the titles of the particular Church is an extraordinary community of people discover the face of God, his faith and devotion.

Titles of the churches of the Archdiocese of Stettin-Kamień are derived from different times and eras, from the creation of the diocese in 1140, the Pomeranian, and then the diocese Kamień, to the time of the Reformation. Return structures of the Catholic Church took place after World War II in 1945, has since started a new stage of religious life and spirituality of Christians, as evidenced by the titles are also churches. Some of them, since the Middle Ages survived the Reformation period, and their titles were unchanged. The churches built during the Reformation, from the sixteenth century, after 1945 have been taken over by the Catholic community and basically given new titles. Another category are the new churches, and so built after 1945 and particularly after founding Stettin-Kamień diocese in 1972, the 741 churches in the archdiocese, 160 relates directly to the Holy Trinity, our Lord Jesus Christ and the Holy Spirit (21.6 %) dedicated to the Virgin Mary church is 279 (37.6%), and 302 are devoted to the holy and blessed (40.8%). Overall, we find 107 titles of churches: 15 titles dedicated to the Blessed Trinity, Jesus Christ and the Holy Spirit, 30 titles dedicated to Our Lady and 62 titles dedicated to the holy and blessed. In the article we find the evaluation of the current state of the churches of the Archdiocese of titles and comments, which should be considered when selecting titles for the new churches.

Translated by Mirosława Landowska

